

SİNEMA SALONLARININ DÖNÜŞÜMÜNDE BELLEK VE MEKÂN İLİŞKİSİ

Nigar PÖSTEKİ¹

Özet

Sinema, yaşanan anı tarih haline getirme ve toplumsal belleği güçlendirmede en önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Filmler dışında, bir buluşma mekânı olarak sinema salonları da bellek oluşturmada önemlidir. Jan Assman'ın sınıflandırmasında olduğu gibi nesnel belleği insanın içinde yaşadığı dünyayı oluşturmaktadır. Ortak iletişim alanı sağlamakta ve kültürel belleği bütünlemektedir. Geçmişle kurulan bağlar ile anımsamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Maurice Halbwachs, Jan Assmann gibi teorisyenlerin çalışmaları göstermektedir ki bellek oluşumunda resim, edebiyat ya da sinema aracılığıyla yaratılan tasvirler etkili olmaktadır ve belleğin devamlılığı bu kayıtlar sayesinde sağlanmaktadır. Tüm bu kayıt altına alınmış ve benimsenmiş tasvirler belleğin çerçevelerini oluşturmaktadırlar. Kültürel ürünler belleği oluşturmanın yanında onun sürekliliğini de sağlamaktadır. Çalışmanın amacı; mekân belleğinin oluşumunu incelemek ve mekân öğelerinin bellekle olan ilişkilerini değerlendirmektir. Mekân ve bellek arasındaki ilişkiyi ortaya koymak üzere seçilen mekânlar sinema salonlarıdır. Çalışma evreni, Türk sinemasının gelişimi sürecinde hafızalarda yer etmiş olan sinema salonlarının tekil binalardan alışveriş merkezlerinin üst katlarına olan evriminin değişen yaşam ile birlikte değerlendirilmesini kapsamaktadır. Böylece İstanbul Beyoğlu Alkatraz, Atlas, Saray, Elmadağ Şan, Kadıköy Süreyya, Suadiye Atlantik, Küçükyalı Sinema 63 ya da Bursa Şafak, Tayyare, özellikle de Beyoğlu Emek sineması gibi salonların dönüşümlerinin kültürel bellek açısından ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Sinema, Bellek, Sinema Salonu

¹ Doç.Dr, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, nposteki@kocaeli.edu.tr

*Hem hatırlamak istediğin şeyler
olacak hem de unutmak istediğin
ya da unutmaya gerek duyduğun.
Hatırlamak ve unutmak kafanda
birbirinden ayırması zor iki an
haline gelecek.*

Carlos Fuentes, Inez'in Sezgisi

Giriş

Bellek, günlük hayatımızda çok kullandığımız ancak akademik incelemede disiplini yeni oluşturulmuş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı disiplinlerde farklı biçimlerde ele alınmakta olan toplumsal bellek çalışmaları "...edebiyat ve sanat çevreleri metinler ve resimler aracılığıyla bir kültürel miras olarak ortaya çıkan kültürel hafızayla uğraşmaktadırlar." (Sancar, 2006:41) Bellek konusunu toplumsal yapı, tarih, sosyoloji, kültürel hayat gibi uzayan bir listede incelemek mümkünse de sinema açısından ele aldığımızda görüntülerin doğrudan kaydına imkan veren fotoğraf ile yapay bellek yoluyla kayıt altına alma dönemi başlamıştır. Bu sayede görüntü ve ses farklı zamanlara ve mekânlara taşınabilme imkanı bulmuştur. Bellek kavramı ile birlikte ele alınan diğer iki kavram ise, hatırlama ve unutmadır. Hatırlama ve unutmada belirli ilkelerin olduğu inancı, antik dönemden başlayarak üzerlerinde düşünülmesini sağlamış, çeşitli disiplinler konuya farklı açılardan yaklaşmışlardır. Bu çeşitlilik kavramın öneminin psikolojik, kültürel vb. alanlarda öneminin artması sonucunu doğurmuştur. Bellek bir anın ya da yaşanmışlıkların kaydı değildir. İnsanı insan yapan değerlerin toplamıdır. Çünkü insanın kendi özünün, geçmişinin olduğu bir kara deliktir. Farklı disiplinlerin çalışma alanı olan bellek, hem somut dünya hem de içsel, subjektif dünya olarak iki farklı açıdan ele alınabilmekte ve bu nedenle de psikolojik, epistemolojik tartışmaların kaynağında bulunmaktadır.

Modern zamanlarda üretilen anlatılarda "bellek-hafıza" içeriksel ve yapısal olarak zaman, mekân ve gerçeklik ilişkisi açısından öne çıkan kavramlardan birisidir. Modernite-hafıza ilişkisine baktığımız vakit kültür endüstrisi ürünlerinin² "şimdi"yi mutlaklaştırmaları nedeniyle nedensellik ilişkisinden çok, bu süreç sonunda ulaşılmak istenen yani sonuç önem kazanmaktadır. Dolayısıyla anlatılarda kurulan yapının özünde sürekli ilerleme ve "hafızasızlık" söz konusudur. Frankfurt Okulu'nun da altını çizdiği gibi bir anlatı izleyiciye tek boyutlu bir yapı sunuyorsa ve metin ile ilgili bir önerme ortaya koymuyorsa, bu anlatının ne hafıza ne de herhangi bir şey ile bir derdi yok demektir. Kültür endüstrisinin belleği yoktur. Modern yaşama biçimleri insanlığın sürekli ileriye gittiği inancını öne sürmekte ve değişimi kutsallaştırmaktadır. "Anlık ve parçalanmış olan, modernleşmenin kendisi için zorunlu bir koşuldur." (Harvey, 2003:6)

² Adorno, kültür ürünlerinin endüstriyel metalden farksız hale gelmesini vurgulamak üzere "kültür endüstrisi" kavramını kullanırken; eğlenmenin temel amaç olduğu bu endüstride "eğlenmek her zaman bir şey düşünmemek, gösterildiği yerde bile acıyı unutmak demektir" diyerek (Adorno, 2007:78) şimdiki zamanın vurgusunun altını çizmektedir. Geçmiş nostaljik bir öğedir, gelecek ise bilinmeyen ya da umut vaad eden bir soru işaretidir.

Hayatın daha yavaş aktığı sözlü kültür döneminde insan belleğinin biriktirmesi daha zordur. Yazı ile bunu mümkün hale getirmek biraz daha kolaylaşmıştır. Platon'un "idealar dünyası"nda insan gerçek ve doğru olan bütün bilgiye sahiptir. "Gerçeğin gölgesi" olarak tanımladığı bu dünyaya gelirken bir "anamnesis-hatırlama" yaşar ve hayatı boyunca bir anımsama çabası içinde olur. Bilgi sanıyla ulaştığı her şey aslında kendisindeki bilginin ya da gerçeğin anımsanmasıdır. (Timuçin, 2005:34) Ortaçağ sonrasında varoluşun kaynağının bilgi, akıl, yani bu dünyaya koyduğu artı değerler, biriktirdikleri olduğuna karar veren insanoğlu, kendisini aklın rehberliğinde bellek metinleri ve mekânları ile yeniden oluşturmuştur. Bellek (hafıza) kaydederken; bir yandan da seçen, ayıklayan, yeniden oluşturan bir sürecin de öznelinden biri olmuştur. Hatırlama ve unutmanın bellek ile yakından ilişkisi olduğu gibi; bu ayıklama, seçme ve yeniden oluşturma sürecinin de kendisidir. Anın ya da yaşamışlıkların kaydı yanında insanı insan yapan değerlerin, her şeyin toplamı ve bu nedenle de "kendisinin" hafızasıdır.

Makalede amaç mekân belleğinin oluşumunu incelemek ve mekân öğelerinin bellekle olan ilişkilerini değerlendirmektir. Mekân ve bellek arasındaki ilişkiyi ortaya koymak üzere seçilen mekânlar sinema salonlarıdır. Çalışma evreni, Türk sinemasının gelişimi sürecinde hafızalarda yer etmiş olan sinema salonlarının tekil binalardan alışveriş merkezlerinin üst katlarına olan evriminin değişen yaşam ve tüketim alışkanlıkları ile birlikte değerlendirilmesini kapsamaktadır. Böylece İstanbul Beyoğlu Alkatraz, Atlas, Saray, Elmadağ Şan, Kadıköy Süreyya, Suadiye Atlantik, Küçükyalı Sinema 63 ya da Bursa Şafak, Tayyare, özellikle de Beyoğlu Emek sineması gibi salonların dönüşümlerinin kültürel bellek açısından ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Kavram Olarak Bellek ve Karanlıkta Parlayan Fosfor Taşı

Bellek, insanın tarihinin bilgi deposudur. "Bilgiyi algılama, düzenleme, kodlama, saklama ve hatırlama / tanımayla tanımlanan bilişsel süreç, bu bilgilerin saklandığı varsayılan yer ve bu şekilde saklanan bilgilerin kendisi"dir. (Budak, 2000:121) Görme, işitme, hissetme, düşünme gibi edimlerin bütünü ve bunları bütünleyen bir birleşik ve süreçtir. İnsanlık tarihinin ve kişisel tarihlerin kaydedicisi olduğu gibi, aynı zamanda istenildiği zaman bilgilerin bulunup, kullanıldığı bir depolama alanıdır. Bütün toplumsal, psikolojik, tarihsel bilgilerin kaydedildiği, depolandığı ve geri çağırıldığı dinamik bir mekânizma olan bellek, hatırlama ve unutma edimlerinin de merkezindedir.

Hatırlama ediminde bulunmak için bellek devreye girmektedir. Ancak binlerce bilgi arasından neyin, ne kadar hatırlanacağını belirleyen ya da hatırlamaya yardımcı olan şey nedir? Bunun için metaforlar kullanılmaktadır. Metaforun Yunanca kökeni olan "metapherein" sözcüğü, taşımak, aktarmak anlamına gelmektedir. Aristoteles'e göre, iki nesne, olay ya da ilişki arasında paralel, benzeri ilişkiler anlamında kullanılan metafor sözcüğünün iki temel noktası vardır: yabancı isim kullanımı ve anlam iletimi. Doğadan veya teknolojidenden, organik ya da yapay süreçlerden alınmış bütün metaforlar kendi bellek perspektiflerini oluşturmuşlardır. Sokrates, belleğin yumuşak ve cıvık bir balmumu olduğunu belirtmiş, Freud ise bellek için yüzeyde hatıra izi olmasa da altında silinmesi imkansız hatıra katmanlarının olduğu bir yaz boz tahtası metaforunu kullanmıştır. Carus belleği büyük bir labirente benzetmiştir. Metaforlar, bir çağın, kültürün, ortamın edebi yansımalarıdır. Kendileri de bir bellek biçimidir. Metaforu kullanan kişiler çevrelerindeki belleğe aktarılacak bilgilerdeki gizli süreçleri yansıtabilecek güçlü imgeler ile belleklerini muhafaza etmişlerdir. (Draaisme, 2007:21-28)

Yunan mitolojisinde bellek tanrıçası Mnemosyne'dir. Aynı zamanda "muz"lerin, sanatın ve bilimin esin perilerinin annesidir. Bellek, insanoğlunun deneyimleri hakkında

gerçeğin temsilinin imgesel formunu oluşturmaktadır. Antik bellek düşüncesi mimesis³ üzerine inşa edilmektedir. Hayal gücü ve bellek, doğayı taklit etmektedir. Hatırlamak belleği gerektirmektedir. Bellek üzerine yapılan ilk çalışmalar belleğin kaynaklarını güçlendirmeye yönelik hatırlama teknikleri üzerinedir. Latince “mimoria” sözcüğünün iki temel anlamı vardır: bellek ve hatıra. İngilizcedeki “memorial” sözcüğü de iki anlamda kullanılmıştır: hatıra ve yazılı kayıt. Bu durum hatıralar ile hatıralardan bağımsız bilgi kaydedici olarak keşfedilmiş araçlar arasındaki bağlantıyı vurgulamaktadır. Balmumu tabletlerden bu yana, insanın hatırlayışı ve unutuşu, prostetik belleklerden türetilmiş terimlerle ifade edilmiştir. (Draaisme, 2007:47) Yazının icadı sonrasında bellek ile ilgili dramatik kırılma noktası matbaanın bulunuşu ile olmuştur. İşaret dili, yazı, konuşma gibi araçlar ile bilgileri paylaşma, aktarma olanağı bulan insanlar, kültürlerini geliştirici ortak bir bellek oluşturmuşlardır. İnsanoğlu çağlar boyunca gerçeğin kopyasını yaratmak, kendisinden bir şeyleri yarınlara bırakmak çabasında olmuştur. Bu bir tutku ve ölümsüzlük aracıdır. Öğrendiklerini unutmayan ve nesilden nesile aktaran ilk insan, kültürel bir evrim gerçekleştirmiştir. İnsanlar birbirleriyle anlaşmayı ve iletişim kurmayı çeşitli işaret ve vücut hareketleri ve dilleri ile yaparken; bir yandan da “...her kuşağın çeşitli zahmet ve acılarla elde edebildiği sınama / yanılma sonucu bilgileri, becerileri ve bunları kutsayan değer, inanç ve ritüelleri bir sonraki kuşaklara aktarmak üzere tutanaklandırmakta, saklamakta, aktarmaktadır.” (Oskay, 1993:312)

Söz ağızdan çıktıktan sonra yok olduğuna göre, sözün kalıcılığını sağlamak için insanların belleklerine ve ezber yeteneklerine ihtiyaç duyulmuştur. Walter Ong’a göre iletişimin sadece konuşma dili ile yapıldığı bu kültür dönemi birincil sözlü kültürdür. İkincil sözlü kültür ise elektronik kitle iletişim araçlarının sözlü niteliklerini kapsamaktadır. (Ong, 1995: 23-24) Bellek konusunda çalışmaların artması da kitle iletişim araçlarının yayılmasıyla aynı tarihlere denk gelmektedir. Benjamin ve Adorno’nun kültür endüstrisi üzerine çalışmaları bellek ile zamansallıktan beslenmişlerdir. Elektronik medya ile bellek sorunu daha karmaşık bir hal alırken; yapay belleklerin gündeme gelişleri yazı ve matbaanın keşfine eş değerde bir kültür devrimi olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bellek ve hatırlamanın şekli değişmiştir. (Assman, 2001:17)

İnsanlar, duygu ve düşüncelerini düzenlemek ve toplumsal düzeni sağlamak için -devletin dışında ve ondan önce- dil, söylence, din ve sanata başvurmuşlardır. (Cassier, 1980:67) Bunların hepsinde de bellek önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda soyut düşüncenin de kapılarını açmışlardır. Düşünen, yani öğrenen, öğreten ve bunları aklında tutan insanlar, bellekleri sayesinde tecrübelerinin üzerine yeni tecrübeler eklemeyebilmişlerdir. Enzo Traverso’ya göre, günümüz yaşamında her şey bellek oluşturmak üzerine kurulmuştur. Geçmiş, kültüre, etik sorgulamalara ve şimdinin politik beğenilerine göre ayıklanarak kolektif belleğe dönüşmektedir. (Traverso, 1999:1-2) İnsanlık kendisi açısından önemli olan üretimlerini, tarihini aklının süzgecinden geçirerek yeniden üretmiş ve zamana bellek metinleri ve mekânları yoluyla eklemiştir. Heykel, para, kent mimarisi, kütüphane ve arşiv, müzeler gibi bellek mekânları doğmuştur. Böylelikle aynı zamanda gösteri endüstrisinin, turizmin ve tabii sinemanın da bir tüketim nesnesine dönüşmüştür. Bu sayede “...günümüzde ilgili deneyimlerimizin büyük ölçüde geçmiş hakkında bildiklerimizin üzerine oturduğu ve genellikle geçmişle ilgili imgelerimizin var olan toplumsal düzeni meşrulaştırmaya yaradığını söyleyebiliriz.” (Connerton, 1999:11) Oluşturulan kolektif bellek

³ Gerçeğin, hayatın kopyasını çıkarmak.

ile geçmişte yaşamamış olanlar da bellek mekânları aracılığı ile geçmişi öğrenmektedir. (Schudson, 2007:182) Toplumsal bellek, somut toplumsal deneyimlere dayanmaktadır. Mekânsal çerçeveler, anılar ve anımsatıcılar ile unutulmamaktadır. Bellek bu sayede toplumsallaşır. Mekâna bağlıdır. Mekânsal düzenlemeler ya da korumalar ile toplumsal hatırlama sağlanmaktadır.

Çalışmamız açısından bellek bilişsel yönünden çok kültürel yönü ile önemlidir. Geçmiş ile şimdinin ortak paydaları ile oluşmaktadır. Kişisel hatıralar ile toplumsal hatıralar bir araya gelerek kültürel belleği ortaya çıkarırlar. “Kişi imgelerle hatırlar; deneyimlediği, temas ettiği anlardan biriktirdiği imgeleri ‘şimdi’nin içinde devindirir, farklı zamanlarda ve mekânlarda gezdirir, çeşitli duygularla ve nesnelere buluşturur...’Şimdi içinde yinelenen bellek’ olarak biyografik karşılaşma ve hatırlama, metinsel olanın değil, görsel olanın mekânizmasıyla işler. Bellek iki biçimde imgeseldir; hem imgelerle işler hem de kendisi ‘imgelem’ oluşturur. Buna ek olarak hatırlama deneyimi, bütüncül değil parçalıdır, başı ve sonu olmak zorunda değildir.” (Depeli, 2010:20) Bellek ile geçmiş zihinde depolanır ve hatırlama ile bu depodan günyüzüne çıkarılır. Mekân da bellekte yer etmektedir. Mekân-bellek ilişkisi toplumsal bellek için önemlidir. Bireyin toplum içindeki değişimini anlatmada yardımcı olmaktadır. “...insan, nesnel gerçeklikle etkileşiminin sonuçlarını saklamasaydı ve gerektiğinde onları yeniden üretip yararlı bir duruma getiremeseydi; insan ve bundan ötürü de toplumsal bir varlık olamazdı. Bellek, insanın ussal düzenini en yetkin bir biçimde dile getiren bir yetidir.” (Hançerlioğlu, 2001: 56)

“Mekânda kalıcı bellek ‘yaşam boyunca mekânla ilgili duyuların, algılamaların, öğrenmenin, deneyimlerin ve anıların yalnızca kendi bileşenleri ile değil; içinde geçen fenomenlerle, ortam özellikleriyle ve yaşamla birlikte belleğe kaydedilmesi, ilişkilendirilmesi olarak tanımlanabilir.” (Özak ve Gökmen, 2009:150) Mekânların bireylerin ilgi alanları içinde yer almaları bellekte yer etmelerini kolaylaştırmaktadır. Emek Sinemasına film izlemeye gideni anılarını biriktiren biri ile sinemanın sadece önünden geçen birinin aynı algıda olması beklenmemelidir. Şu halde mekân, kişinin bireysel hafızası, duygu ve hatırlama dünyasıyla toplum arasında bir bağ kurmaktadır. Sinema da çevrilen filmler aracılığı ile öyküsel/soyut ve mekânsal/somut yönleri ile bir “bellek birimi” olurken; aynı zamanda filmlerin gösterildiği mekânlar aracılığı ile mekân ve nesne belleğine katkıda bulunarak kültürel bellek içinde yer almaktadır. Zaten bellek yapısı gereği kolektiftir ve bireysel hafızanın oluşabilmesi için kişinin toplum içinde anılar biriktirmesi gerekmektedir. Maurice Halbwachs, bellek sosyal ortama ihtiyaç duymaktadır demektedir. “Bu çerçevenin dışında toplumda yaşayan insanların hatıralarını sabitleştirecekleri ve yeniden bulabilecekleri bir başka bellek olamaz.” (Assman, 2001:39) görüşünü savunmaktadır.

Kentte Silinmiş Bellekler ve Anı Bekçileri

“Anılar ısrarcıdır, çünkü bir noktada egemendirler ve (her anlamda) kontrol dışıdır. Başka bir deyişle, geçmiş kendiliğinden *bugün* olur. Anı bugüne muhtaçtır, çünkü...anının *kendine özgü* zamanı şimdiki zamandır: Demek ki hatırlamak için tek *uygun* zaman, yani anıların sahip çıktığı, *anılara özgü* zaman şimdiki zamandır.” (Sarlo, 2012:9-10) “Bellek dediğimizde, zamana ve mekâna, imgeye ve nesneye, dokuya ve kokuya kök salmış olan, muğlaklıkların, hatıra buğusunun ve duygusallığın varlığını sürdürdüğü bir zihni düzleme bakmaktayızdır” (Nora, 2006:19) İnsanın kimliğinin oluşumunda da önemlidir. Hatıraların büyük çoğunluğu tecrübe edinildikleri mekânlar ile birlikte düşünülmektedirler. Bellek için hatırlama gerekmektedir. Hatırlama için de bir mekâna ihtiyaç duyulmaktadır. Mekânlar aidiyet duygusu yaratmaktadır. Bu sayede şimdiki zamanda gerçekleştirilen hatırlamayla geçmiş ile bağlantı kurulmakta ve kimlik oluşmaktadır. Toplumsal olarak bellek yitimine

uğramak da bu nedenle kimliğin yitilmesi olarak adlandırılırsa yanlış olmayacaktır. Bellek mekân ile birlikte oluşmaktadır. Mekân yok olur ya da oradan gidilirse geçmiş ve dolayısıyla hatıralardan uzaklaşılır ve kimliksiz bir toplum ve birey ortaya çıkar.

Coğrafi sömürgeleştirmenin yerini zamanın sömürgeleştirilmesi almıştır. Bugün ve gelecek dışında, geçmiş de başta medyanın aracılığıyla toplumsal belleklerde oluşturulmaktadır. (Türkoğlu, 2004:198-199) Resmi bellek ürünleri olan kentsel anıtların dışında yaşanmışlıkları, anıları, acıları biriktiren bellek bulunmaktadır. Kamusal mekân alanlarında yer ederek, kullanım alışkanlığı kazandıran ve kent belleğini oluşturan mekânlar kültürel miras içinde de yer almaktadırlar. Ekonomik, kültürel ve sosyal değerlerin sonucunda oluşup kentlerin görünümünü şekillendiren kültürel miras belleklerde temsil ettikleri kültürlerin sembolü haline gelmektedir. Afganistan'da yıkılan Buda heykelleri ile birlikte bir uygarlığın yaşanmışlıkları da belleklerden silinmeye çalışılmıştır ya da Mostar köprüsünün yıkılması ile Yugoslavya'nın birleşikliğinin bir sembolü yok edilmiştir. Böylece kolektif belleğe dışarıdan bir müdahale söz konusudur. Bu müdahale yıkıp yeniden yapmak ile olmaktadır. Eskinin tamamen yok edilerek sıfırlanması ile sadece kentteki görünümün değişmemekte, bellekte kalan hatıraları da değişmektedir.

Toplumda yaşayan kişi bellekleri bir araya gelerek ortak kimlik ve ortak bir yaşam alanı deneyimi oluşturmaktadır. Bu sayede insan ömürleriyle sınırlanmayan, nesilden nesile aktarılan bir kolektif kimlik ve kültürel belleğe eklenmektedir. Gelenekler, dil, din, müzeler, topluma ait bayrak gibi ortak semboller, mimari, mutfak (yemek kültürü) gibi tutkallar ile toplumların kültürel bellekleri oluşmaktadır. Bunlardan birindeki bir aksama kültürel kimlik ve kolektif bellek üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Küreselleşme ile insan, sermaye ve kültür hareketliliği hızlanmıştır. Bu nedenle gelenekler, dil, din, mimari gibi kültürel bellek elemanları küresel sermayenin tüketim nesnesi haline gelmiştir. Unutma çoğalmıştır. Kültürel bellek değişmez değildir. Dinamiktir. Bu dinamizm içinde kültürel miraslar seçilmekte ve diğerleri unutulmaktadır. Bu unutulmuşluğun içinde bazıları tüketimi desteklemek için yeniden üretilmektedir: unutuş içinde hatırlama. Emek sinemasının yerine yapılacak alışveriş merkezinin üst katında aynen inşa edilerek yaşatılacağına söylenmesi gibi. Bu tür yıkımlar kentin belleğine müdahaledir.

Arşiv, kütüphane, müze⁴ gibi kurumsal mekânlar kültürel bellek için birinci kaynaklar olarak ilk akla gelenlerdir. Ancak bunun dışında da toplumun ekonomik, siyasal, kültürel, tarihsel geçmişini taşıyan, saklayan, anımsatan mekânları ayrı tutmamak gerekmektedir. Toplumun bellek oluşturabilmesi için "hatırlama figürleri"ne ihtiyacı bulunmaktadır. Bunlar tarihin taşınabilmesi için taşıyıcı görevi üstlenmektedirler. Şimdinin geçmiş ile bağlantısı hatırlama figürleri ile sağlanmaktadır. (Assman, 2001:42-44) Bir gelenek örneği olarak M.Ö. 6. yy'dan Rönesans'a kadar yaşatılan, "ars memoriae" (bellek sanatı) bir anımsama tekniği olarak verilebilir. Assman, bu tekniği, "belli mekânlar seçiliyor ve bilince yerleşmesi istenen şeylerin hayali görüntüleri yaratılıyor, sonra da bu görüntüler belli mekânlarla ilişkiye sokuluyor" (Assman, 2001:14) diye aktarmaktadır. Bu da bellek korunmasında mekânların önemini ortaya koymaktadır. Bellek mekânları tarihin hafızasını oluşturmaktadır. Ancak resmi tarih dışında oluşan mekânlar bellek aktarımında bulunmaktadır. Kendiliğinden ortaya çıktığında kalıcı olmakta ve hatırlanmaktadır.

Kent yaşamı arttıkça kişisel özgürlük alanları azalmaktadır. Kentte hissedilen yalnızlıktan kurtulmak için simgesel, kente ait yapılara ihtiyaç duyulmaktadır. Bir arada

⁴ Bu nedenle geçmişi yüklenen bu kurumlar bir ülkeye saldırıldığında ilk hedefler olmaktadır.

yaşanılmayan kentler yaratıldığı zaman kentte “yapılacak hiçbir şey” (Berman, 2009:15) kalmamaktadır. Finans, tüketim, eğlence merkezleri oluşturulmakta, seyirlik mekânlar ortaya çıkmaktadır. Yerleşen kültür de zamanla, yerleşerek oluşmamış “şeyleşmiş” bir kültürdür. Her şey çok çabuk tüketildiği için hiçbir şeyin “aura”sı kalmamıştır.⁵ Modern yaşam, geçmişi geçmişte bırakmaktadır. Yaşanan gün ise malumatlar halinde yaşanmaktadır ve tüketim vazgeçilmezdir. Kentleşmeyle birlikte köprüler, viyadükler, gökdelenler, bulvarlar ile bir arada ancak uzak yaşanan yaşam alanları oluşturulmuştur. Alışveriş merkezleri de temel kentsel mekânlardan biri olmuştur.

Modern kentlerde zaman ve mekân deneyimleri kişilerin dışında belirlenmektedir. Kente yeni gelenler ile birlikte ve değişen yaşam alanları aracılığıyla (sık değişen sokak adları, steril fayanslı metro durakları, arka arkaya yapılan alışveriş merkezleri gibi) kentin çehresi değişmektedir. (Türkoğlu, 2004:207-208) Yaşayanların kendilerini ait hissedecekleri yerler kalmadan kent çehreleri hızla değişmektedir.

Ortak Bellek ve Sinema, Bir Ortak Bellek Ürünü Olarak Sinemasal İmge ve Sinema Salonları

Teknolojik gelişmeler ile geçmiş kaydetme becerisini kazandığından beri sinema, kültürel hayatın bellek merkezlerinden biri olmuştur. Kostümlü ve tarihi filmlerin konusu zaten geçmiştir. Bunun yanında geçmişinden bugüne kadar üretildiği her dönemin de yansıtıcısı, anımsatıcısıdır. Bu sayede bellek çalışmalarının da öznelere olmaktadır. Geçmiş ve gelecek, şimdi ve sonrası arasındaki ilişkide önemli bir köprü görevi görmektedir.

Sinemada anlatımı tamamlayan araçlardan biri konunun içinde geçtiği mekândır. Kurgu teknikleri, kamera açıları, ışık, renk, ses, dekor, kostüm, oyuncular gibi konular perdede iki boyutlu görünen üç boyutlu mekânın görünümünü etkileyen araçlardır. Sinemada mekân yaratmada -mimaride olduğu gibi- kullanılan beton, cam gibi malzemelere de ihtiyaç bulunmamaktadır. Eldeki malzeme tektir: görüntü. Sinema görüntüyü kullanarak mekânın algılanmasını değiştirebilmektedir. Filmde aktarılmak istenen doğrudan ya da simgesel, örtülü düşüncelerin hepsi mekân ile özdeşleştirilmektedir. Mekân ile karakterlerin özelliklerini, duygu durumlarını, hayatına dair bilgileri de verebiliriz. Sinemacı bu sayede soyut ya da somut tüm iletilerini mekân yani mimari uzamlar aracılığıyla aktarabilmektedir. Olayın ve kahramanın geçirdiği değişimleri de uzamda görülen değişikliklerle görsel olarak anlatmak mümkündür. Filmin izleyici ile bütünleşebilmesi için mekânların doğru seçilmeleri gerçekliği sağlamak açısından önemlidir.

Öyküler oluşturulurken mekân da öyküleştirilmektedir. Sinematografik öğeler kullanılarak seyircinin mekân aracılığı ile filmi anlamlandırması sağlanmaktadır. Mekânı anlamlandırmada bilinçaltı ve bellek önemlidir. Perdede görülen mekânda yaşanan gerçek hayatta meydana gelen değişimler hatıralar için tutunacak nokta kalmamasına neden olmaktadır. “...Sinema, büyük şehri yakalama, ortak ve adsız yaşamını görüntüleme, kendine has zamansallığını anlatma ve sessiz, gizli saklı, bilinçsiz olaylarını yakalama yetisine sahip olan araçtır.” (Perivolaropoulou, 2008:33) Bu sayede insanların sosyalleşme sürecinde önemli rol oynamıştır. Türkiye’de de sinema, modernleşme-toplumsal gelişme açısından meydana gelen değişimlerin bir seyir defteri gibidir. Hikâyeleri aracılığı ile değerlerin, rol modellerin,

⁵ Aura, W.Benjamin’in önemli bir kavramıdır. Özgün sanat ürünlerindeki aura, aydınlık kitle endüstrisi içinde şeyleşmiş, sıradanlaşmış, tüketimin parçası olmuştur.

değişimlerin aktarımını yapmaktadır. Bir anlamda hafıza metni haline gelmektedir. Zaman, mekân, modernlik, ilerleme gibi kavramların okunabileceği bir platform olabilmektedir.

Sinema salonları çok uzun bir dönem Türk sineması seyircisinin sık sık ziyaret ettiği mekânlar olmuştur. “Sinema salonlarının ve filmlerin kendilerine ait bir büyüğü vardır. Seyirci film izlemek için sinemaya gitmek yani evinden dışarı çıkmak zorundadır. Sinema salonu seyircinin kendisini yaşadığı hayattan sıyrmasına yarayan sihirli bir alandır ve her fırsatta oraya sığınılır.” (Kırel, 2005:145) Görkemli salonların sinema fenerleriyle süslenmiş kapılarından girdiklerinde birlikte eğlenecekleri, gülecekleri bir mekânda bir araya gelmektedirler. Sinemada film izlemek konu komşu birlikte yapılan bir eylemdir ve salonlarda film gösterilmesi yanında dönemin meşhur şarkıcıları için konserler de düzenlenerek eğlence merkezi durumunda olmaları sağlanmaktadır. Localı, binaları ile görkemli, koltuk sayıları 2000-3000 olan sinema salonları film izlemeyi ayrı bir kültür haline getirmiştir. “Seyirci sinemaya gitmek için olabildiğince düzgün giyinerek evinden çıkar, sinema salonuna gelir. Gişede sıra beklemek, fuayede beklerken görülen gelecek filmlerin afişleri, oyuncu fotoğrafları, salona girmek için gong çalmasını beklemek, gongun ardından yer göstericinin yardımıyla koltuklara oturmak, film başlamadan önce çalan son zil ve perdelerin yavaş yavaş açılması...” (Kırel, 2005:152-153) gibi ritüeller ile sinema ve Yeşilçam insan hayatında önemlidir. Sinemaya gitmek büyük bir kültürel etkinliktir. Neşet Şirman İstiklal Caddesi'nin önemli binalarından Serkildoryan'da (Cercle d'Orient), bugün Emek Sineması gibi tozlu kepenklerinin arkasında kaderini bekleyen Opera Sinemasının açılışını şöyle anlatmaktadır: “Opera'nın açılışı ‘Viyolet Emperyal’ filmiyle oldu. O akşam, küçük menekşe sepetleri, her gelen seyirciye ikram ediliyordu. Sinema pırl pırl, yollarda Acem halıları, ipek perdeler, İstanbul'un en şık yeri idi yani. Orkestra çukurunda David Zirkin Arnoldy Orkestrası yerini almıştı. Tabii sessiz film dönemi. Film başlamadan önce de varyete vardı.” (Akçura, 2004:119-120) Yeşilçam'ın sonunun gelmesi ile birlikte görkemli sinema salonu binalarının da sonu gelmiştir. Seyircinin salonlardan çekilmesi sinema salonunda film izleme kültürünü evlere, televizyon başlarına taşımıştır.

Özellikle yazlık sinemaların seyirci sayısında büyük etkisi vardır. Eski zamanlarda küçük yerlerde açık hava sinemaları etkilidir. Çünkü eğlence olanakları az olduğu için önemli bir vakit geçirme merkezidiler. Sinemada film seyretmek, filmin başlamasından önce ve sonrasındaki ritüelleri ile bir alışkanlıktır. Hatta perdedekini yuhalamak, ağlamak, küfretmek gibi duygusal tepkiler kamusal alanda sergilenmekten çekinilmemektedir. (Öztürk, 2010:24) “Sinema salonları ya da diğer bir deyişle düş şatoları, yalnızca filmlerin izlendiği sıradan mekânlar değil, onun da ötesinde sinemaya gitmeyi bir ritüele dönüştüren, topluca film izleme alışkanlığını kazandıran, benzer keyif ve güzellikleri paylaşmayı kendi tercihleri doğrultusunda yapan insanların birlikte soluduğu bir başka mekânlardır. Kimi zaman unutulmaz filmler bu mekânlarla, çoğu zaman da bu mekânlar kimi filmlerle öylesine örtüşürdü ki, filmi sinemadan, mekânı anılardan, filmlerden, tek bir kareden ayıramazdınız. İşte birlikte film izlemenin büyüğü ve sinema salonlarının önemi burada başlar. Sinemaya gitmek, basit bir eylemin değil, adeta bir merasimin başlangıcıdır.⁶ Kimi salonlar vardır ki,

⁶ Fikret Hakan sinema ile tanışmasında bu büyülenmenin işaretlerini vermektedir: “Sınıftaki herkes Bursa'nın iki sineması olan Tayyare ve Şafak'ın önünden çok geçmişti. Ama içeri hiç girmemiştik. Çocuktuk, ufaktık, sinemacılar bizi almıyorlar, büyükler de götürmüyor- lardı zaten. Sinemaya götürmelerini istediğimiz zaman “Daha küçüksünüz, anlamazsınız...Şimdilik kalsın,” diyorlardı. Şafak Sineması büyük aşkımdı. Evet, Bursa Şafak Sineması. Setbaşı...Setbaşı'nın hemen başlangıcında o zamanlar bence devasa, naif sinema...Öğretmenimiz bizi

filmlerden öte, kendileri birer tercih nedenidir. Şu ya da bu filme gidelim yerine, Emek'e, Konak'a gidelim mi, sorusu tercihin de ötesinde, sinema salonunun varlığının, saygınlığının...büyüsünün kanıtlanmasıdır.” (Evren, 1998: 216)

Sinemanın bellek ile ilişkisi sadece görsel ya da öyküsel olarak değildir. Gösterim yerleri olan sinema salonları aracılığı ile de bir bellek mekânı olması söz konusudur. Bu nedenle de salonların kentin hafızasına olan katkıları üzerinde özellikle durulmaktadır.⁷ Sinema filminin gösterimi için uygun bir mekâna ihtiyaç oluşu, başlangıçta cafe'lerde yapılan gösterimlerin sinema salonlarına taşınmasına neden olmuştur. Dünyada 1906 sonrasında sinema salonu olarak yapılan binalar çoğalırken; Türkiye'de de 1914 yılında Beyoğlu'nda açılan “Majik Sineması” sinema salonu olarak yapılan ilk bina olarak tarihe geçmiştir.⁸ Bugün Majik Sineması da otele dönüştürüleceği günü beklemektedir. 875 kişilik Emek Sineması da 1924'te Melek Sineması adı ile açılmıştır. Bulunduğu Cercle d'Orient (Serkildoryan) binası ise 1884'te inşa edilmiştir. Sinema, varlık vergisi döneminde Emekli Sandığı'na devredilmiş ve bugün anıldığı “Emek” adını almıştır. Serkildoryan binasının İstiklal Caddesi tarafında olan İnci Pastanesi de yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan bir başka bellek taşıyıcı mekândır. Binanın yerinde alışveriş merkezi yükseltilecek ve sinema da üst katına (moving yöntemi ile) çıkarılacaktır.⁹ Sinemanın bu “taşınan” hali ile geçmişin belleğinin taşıyıcısının

sıra halinde sinemaya götürdü. Anımsıyorum; sinema personeli bizi gülümseyerek karşıladı. Hatta biri; “*İlk mi bu küçük hanımlar, küçük beyler?*” dedi. “*Evet, evet,*” diye sevinçle bağırdık. Tüm sınıf çok heyecanlıyız. İlk fotoğraflarda, önce dehşete kapıldık, sonra çığlıklar atmaya başladık. Tabii sevinçten. Dünya güzeli bir adam, kocaman şapkası, kocaman elleri, kocaman silahı ve upuzun boyuyla bir kovboy kasabasında yürüyordu. Cılız, heyecanlı bir ses çığınca haykırdı: “*Karı Kopel! Karı Kopel! (Gary Cooper)*” Hepimizi ilk andan itibaren büyülemişti ve kahramanımız oluvermişti. Kocaman bir perdede, canlı bir resim, bir adam yürüyordu ve tok bir sesle konuşuyordu...” (Hakan, 2008: önsöz)

⁷ Rusya Mimarlar Birliği ve DuPont, mimari fikirler için 2011 yılında açık bir yarışma düzenlemiştir: “Changing the Face-Pushkinsky Sineması.” Amaç bir kent ikonunun dış cephesinin yeniden inşasıdır. Katılımcılar salonun bozulmuş dış cephesini yeniden yaparak onu, Moskova Uluslararası Film Festivali'ne ev sahipliği yapan önemli bir mekân statüsüne, Rusya'nın kültür hayatının merkezine, Moskova'nın önemli meydanlarından biri olan Puşkin Meydanı'ndaki simgesel konumuna yakışır bir hale getireceklerdir. Yarışmanın şartnamesine göre her proje, sinema salonunun yeni görüntüsüyle ve Puşkin Meydanı ve Boulevard Ring, Tverskaya Caddesi, B. Dmitrovka vs. gibi komşu sokaklarla kurulan tarihi şehir ortamı arasında bir uyum ve keskin bir kavram etkileşimi sergilemelidir ve bu yeni ‘görüntünün’ ulusun ana sinema salonunun yani Moskova Uluslararası Film Festivali “sarayının” işleviyle nasıl örtüşeceğini göstermek zorundadır. Görüldüğü gibi kentin kültürel değerinin bozulmadan geleceğe taşınması istenmekte ve bunun için çalışılmaktadır. http://www.mimarlarodasi.org.tr/yarismadocs/85618_changing_the_face_sartname.pdf erişim tarihi: 15 Mart 2012.

⁸ İstanbul'da ilk açık hava sineması da 1913'te Şişli Halaskârgazi Caddesi'nde açılan “Eski Osmanbey Bahçesi” sinemasıdır. (Kirel, 2005:170)

⁹ 24 Aralık 2011 tarihinde Emek Sinemasını kurtarma platformu şu açıklamayı yapmıştır: “Öncelikle Kamer İnşaat'ın sunduğu projenin ivedilikle iptal edilmesi gerekli! Devlet burayı yerinde ve olduğu gibi korumakla ve restore etmekle yükümlüdür. Bizler Emek Sineması ve Serkildoryan binası gibi kamuya ait mekânların sermaye ve siyasi iktidarın kararına ve çıkarına göre yeniden işlevlendirilmesini reddediyoruz. Dolayısıyla, kapalı kapılar arkasında, tartışmadan, şeffaf süreçler yaşanmadan geliştirilen her türlü ‘projeciliğe’ itiraz ediyoruz. Sosyal sorumluluk veya kültür-sanat hamiliği çerçevesinde, sermayenin kamu mekânlarını yeni yatırım ve prestij alanlarına çevirmesine göz yummuyoruz. Bu mekânların geleceğinin ancak ve ancak kamusal bir tartışma süreci içerisinde belirleneceğini savunuyoruz. Sendika, meslek örgütleri, sinemacılar, kültür sanat üreticileri, kent

olması beklenmemelidir. “Biz, geçmişimize sahip olmadıkça biricikli (unique), özgün ve somut olamayız” (Oskay, 1995:135) diyen Benjamin’in bu düşüncesinin aksine “...devasa bir unutulmuşluk veya amnezi alanı...” (Suarez-Arauz, 2007:249) haline gelecektir.

Bellek yitimi açısından bakarsak bir örnek yer olarak Taksim ve Beyoğlu çevresinde bugün artık olmayan birçok sinema salonu bulunmaktadır. Zaman içerisinde değişerek, dönüşerek, bir zamanların seçkin kültürünün taşıyıcısı ve anımsatıcısı olma özelliklerini kaybetmişlerdir. Yerlerine onları anımsatıcı bazı öğelerin bırakılması, taşınmaları ya da cephelerinin aynı tutulmaları ile eskisi gibi olduklarını söylemek mümkün değildir. Taksim bir zamanlar sinemalar caddesidir. Sinema salonu döneminden sonra uzun süre Devlet Tiyatrosu sahnesi olan Majik Sineması, Glorya (Saray) Sineması, Ekler (Lüks) Sineması, Alkazar Sineması, Şık Sineması, Melek (Emek) Sineması, Opera Sineması, Artistik (Rüya) Sineması, Elhamra Sineması (Akçura, 2004:7-11) gibi sinema salonları artık yoktur ya da yok olmak üzeredir.

Sonuç

Mekânsal bellek, bir yere aidiyet, yerleşik düzen, yerleşme kavramlarını içermektedir. Küreselleşirken tek tipleşen bir dünyada toplumun kendi kökleriyle bağlantısını kurmak açısından bellek mekânları önemlidir. Geleneksel olanla ilişki kuran, tarihi, toplumun kültürünün izlerini aktaran bu mekânların dışında da mekân ve bellek arasında ilişki bulunmaktadır. Sosyal bilimciler açısından birey-toplum arasındaki ilişkiyi anlamak bellek ve hatırlama sürecini de kapsamaktadır. Hatırladıklarımızdan daha fazlasını unuturuz ve hatırladıklarımız aile ve sosyal çevre, tarih, kitle iletişim araçları, bize aktarılan sözlü ve yazılı kültürle yakından ilintilidir. Bellek çalışmaları, tarihin bireysel ve toplumsal tecrübelerin hatırlanmasını ve yeniden gözden geçirilmesini sağlamaktadır. Bellek çalışmaları sözlü tarih, edebiyat, otobiyografi, kitle iletişim araçları-sinema, mekân-mimari, kültürel miras, heykel-anıtlar, müzeler gibi konuları ve mekânları kapsamaktadır.

Bu açıdan kentlerin çehrelerinin değiştirilirken bazı değerlerin korunmaları önemlidir. “İnsanlar gerçek dünyadaki sahneleri, yaşadıkları mekân ile ilgili bilgileri, daha önce edindikleriyle ilişkilendirip biriktirirler ve mekânsal imajlar (zihinsel temsiller) depolarlar. İmaj, insan zihninin, çeşitli duyumların bıraktığı izleri yeniden şekillendirmesi olgusudur. Bu şekillendirme süreci, insanın çevresini beş duyusu ile algılamasından ibaret olmayıp, beyin yaratıcı gücü, kişinin bilgi birikimi ve psikolojik, kültürel, sosyo-ekonomik etmenlerin de etkisini taşıyan bir bütündür. Bu bilgiler kişilerin zihinlerinde mekân ile karşılıklı etkileşim sonucu oluşturdukları şematik bir yapı içerisine Kentsel imaj ise en genel haliyle bir kentin genel görünümü, insanları ve yaşam tarzından oluşmaktadır. Kentin dokusu, mimarisi, sokak, meydan, park gibi öğeleri, anıtları, kamusal mekânları, insanların davranış ve yaşam biçimleri, kente ilişkin ilk duyumları oluştururlar. Kentler, sadece duyumsanabilir fiziksel varlıklarıyla değil, kendi tarihi ve geçmiş yaşantılarının anılarıyla ilintili olarak da algılanırlar. Bu nedenle bireyin kent imajı, beş duyuya ilişkin deneyimlerinin yanı sıra, anılar ve anlamlarla yüklü olmaktadır.” (Uzun, Altun, Bal, 2009: 110) Kentsel dönüşümler, mimari

değişimler, alışkanlıklar hiçe sayılarak değiştirilen kentlerin çehreleri toplumun belleğini olumsuz etkilemektedir.

Türkiye’de yakın geçmişin daha sağlıklı ve özgür bir ortamda araştırılabilmesi için bellek çalışmaları önemlidir. Osmanlı ve Cumhuriyet döneminin anlaşılabilmesi, geçmişin ve kimliklerin sağlıklı değerlendirilmesi için bellek çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Bunun dışında bellek taşıyıcısı olan mekânların korunması ve değerlendirilmesi geçmiş ile bugünün birlikte değerlendirilmesi açısından önemli bir konudur. Bu bağlamda sinemanın eski dönemdeki önemini vurgulamasının dışında, kent bellekleri için de değerli olan sinema salonlarının bulunduğu binaların korunmaları toplumsal bellek açısından önem kazanmaktadır.

KAYNAKLAR:

Adorno, T. W. (2007), Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi, çev. Ünler, N., Tüzel, M., Gen, E., İletişim Yayınları, İstanbul.

Akçura, G. (2004), Aile Boyu Sinema, İthaki, İstanbul.

Arslan, U. T. (2010), Mazi Kalbimin Hortlakları, Türklük, Melankoli, Sinema, Metis, İstanbul.

Assman, J. (2001), Kültürel Bellek, çev. Tekin, A., Ayrıntı, İstanbul.

Berman, M. (2009), Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, çev. Peker B., İletişim, İstanbul.

Budak, S. (2000), Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat, Ankara.

Cassier, E. (1980), İnsan Vücudu Üstüne Bir Deneme, çev. Arat, N., Remzi Kitabevi, İstanbul.

Connerton, P. (1999), Toplumlar Nasıl Anımsar, çev. Şenel, A., Ayrıntı, İstanbul.

Depeli G. (2010), Görsellik ve Kültürel Bellek İlişkisi: Göçmenin Evi, Kültür ve İletişim, Yaz / Summer, ss: 9-39.

Draaisme, D. (2007), Bellek Metaforları, Zihinle İlgili Fikirlerin Tarihi, Metis, İstanbul.

Evren, B. (1998), Eski İstanbul Sinemaları Düş Şatoları, Milliyet Yayınları, İstanbul.
<http://tr.m.wikipedia.org/wiki/Eski> erişim tarihi: 25 Mart 2012.

Hakan, F. (2008), Türk Sinema Tarihi, İnkılap, İstanbul.

Hançerlioğlu O. (2001), Toplumbilim Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Harvey, D. (2003), Postmodernliğin Durumu Kültürel Değişimin Kökenleri, çev. Savran S., Metis, İstanbul.

- Kırel, S. (2005), Yeşilçam Öykü Sineması, Babil, İstanbul.
- Nora, P. (2006), Hafıza Mekânları, çev. Özcan, M. E., Dost, Ankara.
- Onaran, Alim Şerif (1990), Lütfi Ömer Akad, Afa, İstanbul.
- Ong, W. J. (1995), Sözlü ve Yazılı Kültür, çev. Postacıoğlu Banon S., Metis, İstanbul.
- Oskay, Ü. (1993), 19.Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişimin Kültürel İşlevleri, Der, İstanbul.
- Oskay Ü. (sunan) (1995), Walter Benjamin: Sanattan Savaş ve Siyasete Alma Faşizminin Kuramları, Der, İstanbul.
- Öymen Özak N., Polat Gökmen G. (2009), “Bellek ve Mekân İlişkisi Üzerine Bir Model Önerisi”, İTÜ Dergisi/a, 8(2), ss: 145-155.
- Öztürk, M. (2008), Bir ‘Kentler ve Sinemalar’ Topografyası, der. Öztürk, M., Sinematografik Kentler Mekânlar, Hatıralar, Arzular, Agora, İstanbul, ss: 9-25.
- Öztürk, S. (2010), Türkiye’de Sözlü Tarihten İletişim Araştırmalarında Yararlanma Üzerine Notlar, Milli Folklor, 22(87), 2010. <http://www.serdarozturk.net> erişim tarihi: 1 Mart 2012.
- Perivolaropoulou, N. (2008), Kracauer’in Sine-Kent Anlayışına Kuramsal Bir Yaklaşım, der. Öztürk, M., Sinematografik Kentler Mekânlar, Hatıralar, Arzular, Agora, İstanbul, ss: 25-43.
- Pösteği, N. (2007), Yeşilçam’dan Bir Portre: Ayhan Işık, Es, İstanbul.
- Sancar, M. (2006), Geçmişle Hesaplaşma Sorunları, İletişim, Ankara.
- Sarlo, B (2012), Geçmiş Zaman, Bellek Kültürü ve Özneye Dönüş Üzerine Bir Tartışma, çev. Bayaz Charum P., Ekinci D., Metis, İstanbul.
- Suarez-Arauz N. (2007), Amnezi Manifestosu, Cogito “Bellek: Öncesiz Sonrasız”, 50, ss: 248-256.
- Schudson M. (2007), Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri, Cogito “Bellek: Öncesiz Sonrasız”, 50, ss: 179-200.
- Süalp T., Kanbur A., Algan N. (2008), Özgürlüklerden Kayıplara Sinema: Deneyim Ufkumuzun Sineması, Deki, Ankara.
- Timuçin, A. (2005), Düşünce Tarihi 1, Bulut, İstanbul.
- Türkoğlu N. (2004), Toplumsal İletişim, Babil, İstanbul.
- Traverso, E. (1999), Geçmiş Kullanma Kılavuzu, çev. Ergüden I., Versus, İstanbul.
- Uzun, İ., Altun Akyol, D., Bal, E. (2009), İzmirli’nin İzmir’i: Kentsel Bellek Üzerine Mekânsal Bir Çalışma”, İzmirli Olmak Sempozyumu Kitapçığı, ss. 109-124. <http://www.apikam.org.tr/images/pdf/sergi/I.Uzunizmirilinin.pdf> Erişim Tarihi: 15 Mart 2012.

